

díjtól független, egész észtországi népszerűségét jelzi, hogy alig pár hónappal a szótár megjelenése után, 2013. szeptemberi tartui tartózkodásom idején hiába próbáltam megszerezni a köteteket, a megjelent példányokat addigra már gyorsan szétkapkodták, azok akkor már egyetlen könyvesboltban sem voltak kaphatók. Az észt szócsládszótárhoz végül csak a saját szótáramért cserébe, a szerzők közötti közvetlen – és nagyon egyenlőtlen – „cserekereskedelem” útján tudtam hozzájutni, ezért a szívességért Silvi Varénak itt szeretném őszinte köszönetemet kifejezni. (Összehasonlításképpen – a magyarországi viszonyokra vonatkozóan – csak szerényen jegyzem meg, hogy a 2009-ben megjelent, hasonlóan világújdonságnak számító *Magyar képzőszótár* még meglévő fölős példányaitól hatodáron próbál a kiadó, nem sok sikerrel, megszabadulni...)

JANURIK TAMÁS

**Pirjo Mikkonen: „Otti oikean sukunimen.”
Vuosina 1950–1921 otettujen sukunimien taustat**
Helsingin yliopisto, Helsinki 2013. 451 lap.
ISBN 978-952-10-9344-9

A 19. századi finn családnév-rendszer változásáról Sirkka Paikkala disszertációja óta (*Se tavallinen Virtanen. Suomalaisen sukunimikäytännön modernisoituminen 1850-luvulta vuoteen 1921*. Helsinki, 2004) nem készült jelentősebb alkotás. A finn névtudományban jártas olvasó számára ismerős lehet Pirjo Mikkonen neve, hiszen többek közt a *Sukunimet* című „családnév-szótár” egyik felelős szerkesztője volt. Mikkonen 2013 novemberében védte meg doktori értekezését a Helsinki Egyetemen. A disszertáció témája szorosan kapcsolódik Mikkonen kutatási területéhez, nevezetesen a 19. századi finn családnév-állományhoz, valamint a katonanevekhez.

A 451 oldalas doktori értekezés két fő forrásból táplálkozik. 1986-ban a Helsinki Egyetem Finn Nyelvészeti Tanszéke (Helsingin yliopiston Suomen kielen laitos) rendezett egy országos felmérést, amelynek célja az újabb finn családnevek felgyűjtése és azok hátterének megismerése volt. A kérdések következőkre tértek ki: ki vette fel a nevet, melyik községben vagy városban, ill. mikor vették fel a nevet, volt-e korábbi családnév, volt-e valamilyen alapja az új családnévnek (pl. tanyanév, helynév, korábbi családnév vagy katonanév), hatással volt-e a nyelvhelyzet a névválasztásra, segített-e valaki a névválasztásban, használtak-e névjegyzéket, a családtagok ugyanazt a nevet viselték-e,

s végül, van-e más tudomása az adatközlőnek a név háttéréről. A projektben, amelyben Pirjo Mikkonen is részt vett, közel 2100 név háttérét sikerült felgyűjteni. Mikkonen kutatásainak ez a projekt adta a legfőbb anyagát. (Kaisa Häkkinen szerint⁷ nincs több releváns kutatás, amely ezen a projekten alapszik.) A másik forrás a hadsereg hivatalos katonajegyzékeinek a Nemzeti Levéltárban (Kansallisarkisto) rejlő anyaga. Ezek a jegyzékek őrizték meg a katonaneveket. Mikkonen 753 különböző nevet gyűjtött fel az 1863-ig tartó időszakból, az 1881–1890 közötti időszakból pedig 1599 finn nevet.

Mikkonen három fő célkitűzést szögezett le disszertációjában: általánosságban bemutatni a Nyugat-Finnországban 1850 és 1921 között felvett családnévtypusokat, képet adni ezek eredetéről, a névhasználat motivációjáról, valamint a névtelenség különböző okairól. Emellett a szerző összeveti a család- és katonaneveket, amelyeket sokáig külön névrendszerként tartottak számon. Kutatásában Mikkonen arra az eredményre jut, hogy a család- és katonanevek csöppet sem állnak távol egymástól; számtalan családnév alapja katonanév. A 19. század végén váltak divatossá az egyrészes, képző nélküli családnévek. Ezek javarésze katonanév volt, s ma már nem lehet elválasztani egymástól a katonaneveket, valamint a civilek egyrészes, képző nélküli családnéveit. A katonanevek pozitívan befolyásolták a civilek családnévhasználatát is, ugyanis körükben segítették elterjeszteni az öröklődő családnévek használatát.

A doktori értekezés nagy részében az 1986-os projektben összegyűjtött adatokat dolgozza fel a szerző. Ezen alapul a 3., a 4. és az 5. fejezet. A 3. fejezetben (*Sukunimenotto aikansa yhteiskunnassa* 'Családnévfelvétel a korabeli társadalomban', 59–136), a családnévfelvétel társadalmi vonatkozásait mutatja be. Ebben a részben azt vizsgálja, hogy melyik társadalmi réteg tagjai vettek fel maguknak (ill. adtak nekik, pl. a lelkészeknek) családnévet. Fény derít az új családnévek és a helynevek viszonyára, milyen nézetek befolyásolták a családnévfelvételt, milyen hatással volt az egyén társadalmi helyzete a névfelvételre. Emellett a fennomán szellem hatásával is foglalkozik Mikkonen.

A 4. fejezetben (*Otettujen sukunimien rakennetyypit ja taustat* 'A felvett családnévek szerkezettypusai és háttére', 137–284), Mikkonen a következő típusokra osztja a családnéveket: *kaksijäseniset nimet* ('kétrészes nevek'), *-la-loppuiset nimet* ('-la-végű nevek'), *-sto-loppuiset nimet* ('-sto-végű nevek'), *-nen-loppuiset nimet* ('-nen-végű nevek'), *muut kolmitavuiset nimet* ('más

⁷ Kaisa Häkkinen: Oikeita sukunimiä koko kansalle. In: Virittäjä 118 [2004]: 298–304, ld. a 299. oldalt.

háromszótagú nevek'), *lyhyet, kaksitavuiset nimet* ('rövid, kétszótagú nevek'). Bemutatja a névtípusok általános jellemzőit, a névtípusok alapjainak jellemzőit, a névfelvétel okait a projekt alatt kitöltött kérdőívek segítségével.

Az ehhez a névanyaghoz fűződő eredményeket az 5. részben (*Yleiskuva vuosina 1850–1921 otetuista sukunimistä* 'Általános kép az 1850–1921 között felvett családnevekről', 285–304) közli a szerző. A névtípusok változását ebben a fejezetben követhetjük nyomon a különböző időszakokban. E fejezetben térképekkel is szemlélteti a különböző névtípusok elterjedését.

A vizsgált időszakban a legjelentősebb helynévből keletkezett családnevek száma volt. Ennek az volt az oka, hogy Nyugat-Finnországban a tanyaneveket ragadványnévként használták, s ez sok esetben öröklődő csalánnévvé vált. Mikkonen kutatásai szerint a helynévből keletkezett névtípuson belül a leggyakoribbak a kétszótagú nevek voltak (pl. *Haapakorpi* 'nyárfa + vadon', *Kantoniemi* 'tönk + félsziget', *Leppämäki* 'éger + domb'). A *-la/-lä* képzővel ellátott nevek (*Ahola* < *aho* 'mező', *Heinilä* < *Heini* [női név], *Mäkelä* < *mäki* 'domb') jelentősége vitathatatlan a nyugat-finnországi névanyagban, ez az ottani településnevek 70%-ában jelen volt. A nyugati *-nen* képzős nevek (*Aaltonen* < *aalto* 'hullám', *Heinonen* < *Heino* [férfinév], *Lehtonen* < *lehto* 'liget') divatja az 1870-es években kezdett elterjedni egész Finnországban, s ennek csaknem negyede származott településnévből. A rövid, kétszótagú nevek az 1890-es években terjedtek el, s ennek ötödét sorolhatjuk a településnevekből származó nevek közé. Más képzővel ellátott nevek a 20. század első évtizedeiben jöttek divatba, s ekkor terjedtek el az *-iö* (*Päiviö* < *Päivi* [női név], *Saario* < *saari* 'sziget', *Valvio* < *valve* 'éber'), *-ma/-mo* (*Saarelma* < *saari* 'sziget', *Rintamo* < *rinta* 'lejtő') stb. képzővel ellátott családnevek. A nyugat-finnországi családnevek jelentős része természeti szemantikai tartalomra utal, melyek általában a lakóhely egy-egy természeti alakzat vagy a domborzat valamely szegmensét emelik ki. Természeti képekre utaló családnevek a svéd nyelvű nevek finnre fordításával is keletkeztek, hiszen a svéd családnevek túlnyomó része is hasonló szemantikai tartalmú volt.

A 6. fejezetben (327–399) a hadsereg lajstromaiból gyűjtött névanyaggal foglalkozik a szerző. Elöljáróban a katonanevek történetét ismerhetjük meg. Mikkonen röviden leírja az egy gyalogos katonát kiállító intézet (ruotujakolaitos) történetét (ennek köszönhetően alakultak ki a katonanevek). Mikkonen összevetette a vizsgált időszakban használt svéd katonaneveket a finn katonanevekkel, s ennek alapján állapítja meg, hogy a svéd katonanév-rendszer adta a mintát a finn katonanevek kialakulásához. A katonanevek vizsgálata során külön vizsgálja a Svéd Birodalom időszakában, valamint az autonómia alatt

felvett katonaneveket. A fejezet végén a családnévként felvett katonanevekkel foglalkozik a szerző.

A disszertáció utolsó fejezete (*1850–1921 otettujen sukunimien taustat* 'az 1850–1921 között felvett katonanevek háttere', 400–407) összefoglalja a mű fent ismertetett fejezeteit. Ezt követi a felhasznált irodalom (408–419), a rövidítések (420), valamint a szókincs (420–421), melyben a disszertációban használt szakkifejezések magyarázatát találjuk. A disszertáció melléklete (424–427) az 1986-os projekt kérdőíveit tartalmazza, amelyet a névjegyzék (428–446), s végül az angol nyelvű összefoglaló (427–451) követ.

Mikkonen disszertációja igen nagy részletességgel mutatja be a névtípusokat, s nagy figyelmet fordít az anyag dokumentálására. Az anyaggyűjtés és a disszertáció elkészülte között viszonylag hosszú idő telt el, de ez nem befolyásolja a gyűjtött anyag időszerűségét.

BUZGÓ ANITA

Palavasta rakkaudesta äidinkieleen.

Silva Kiurun tutkimuksia suomen kirjakielen historiasta

Toim. Lea Laitinen, Taru Nordlund, Mari Siirainen

Hansaprint, Vantaa 2009. 384 lap.

ISBN 978-952-10-5934-6, ISSN 0782-8519

1. A *Palavasta rakkaudesta äidinkieleen* a Helsinki Egyetem Finn nyelv és irodalom tanszéke (ma már Suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielen ja kirjallisuuksien laitos) *Kieli* című folyóiratának 18. kötete, mellyel a szerzők tisztelegnek Silva Kiuru professor emeritus előtt. A 2009-ben megjelent kötet szerkesztői: Lea Laitinen, Taru Nordlund és Mari Siirainen.

A kötetben Silva Kiuru 16 írása kapott helyet. Ezek többsége nyelvtörténeti témájú, a régi finn nyelvről, annak kialakulásáról szólnak. Ezeket a szerkesztők kronológiai alapon három részre osztották: az elsőbe Agricola nyelvével, a másodikba a svéd–finn korszak finn nyelvével, a harmadikba pedig a korai modern finn nyelvvel foglalkozó tanulmányok kerültek. Nemcsak nyelvészek meríthetnek belőle értékes információkat a korai finn nyelvről, hanem más területek kutatói is. Mivel ezek a cikkek önállóan különböző helyeken, nemsak finn folyóiratokban jelentek meg, ezért ezek egybeszerkesztése kifejezetten nagy segítség a régi finn nyelv kutatóinak. Az eredeti megjelenés helyét és idejét a szerkesztők minden cikk végén feltüntették.